

Brüssel, 24.6.2020
COM(2020) 258 final

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE**

Ohvrite õigusi käsitlev ELi strateegia (2020–2025)

SISSEJUHATUS

Kuritegevusega võime kõik kokku puutuda. Igal aastal langevad Euroopa Liidus miljonid inimesed¹ kuriteoohvriks. Võrdsuse liit peab tagama õiguskaitse kättesaadavuse kõigile kuriteoohvritele² olenemata sellest, kus ELis ja mis asjaoludel kuritegu aset leidis.

Kuriteoohvritel peab olema alati võimalik saada tuge ja kaitset. Ühiskonnas kehtestatud liikumispäästetega COVID-19 pandeemia ajal saagisid koduvägivald,³ laste seksuaalne väärkohtlemine, küberkuritegevus⁴ ning rassistlikud ja ksenofoobsed vaenukuriteod⁵. Seetõttu on tähtis tugevdada ohvrite toetamise ja kaitse raamistikku ning hoolitseda selle eest, et see toimiks ka kriisiolukordades.

Käesolev esimene ohvrite õiguste ELi strateegia on komisjoni töö raamdokument ajavahemikuks 2020–2025. Selles kutsutakse tegutsema ka teisi osalejaid, sealhulgas liikmesriike ja kodanikuühiskonda. Erilist tähelepanu pööratakse soolise vägivalla ohvrite erivajadustele. EL kavatses teha kõik endast oleneva soolise vägivalla ennetamiseks ja selle vastu võitlemiseks ning selle ohvrite toetamiseks ja kaitsmiseks. ELi tugevus seisneb tema mitmekesisuses. Seetõttu teeb EL kõik endast oleneva, et ennetada vaenukuritegude kõiki liike, sealhulgas rassilisi, antisemiitlikke, homofoobseid või transfoobseid vaenukuritegusid, ja võidelda nende vastu.

EL on juba vastu võtnud kuriteoohvrite õigusi käsitlevad normid. Kuriteoohvrite õiguste direktiivis⁶ on sätestatud õigus saada teavet ning tuge ja kaitset vastavalt oma individuaalsetele vajadustele ning menetlusõigused. Teised asjaomased ELi õigusaktid on hüvitise maksmise direktiiv⁷ ja ELi normid Euroopa lähenemiskeelu kohta⁸. EL on vastu võtnud ka mitu õigusakti, milles käsitletakse konkreetset liiki kuritegude ohvrite

¹ Eurostati andmetel registreeriti Euroopa Liidus 2017. aastal umbes 15 miljonit rasket kuritegu (surma põhjustamine, lapse seksuaalne ärakasutamine, inimrööv, seksuaalvägivald, vägistamine, seksuaalne rünnak ja rööv).

² Nagu on rõhutatud Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti aruandes „Victims’ rights as standards of criminal justice – Justice for victims of violent crime“ („Kuriteoohvrite õigused kui kriminaalõiguse normid – Vägivallakuriteo ohvrite õiguskaitse“), (2019), on kuriteoohvrite õigus saada (õigus)kaitset üks põhiõigusi.

³ Vt Maailma Terviseorganisatsiooni 2020. aasta märtsis avaldatud andmed koduvägivalla saagemise kohta COVID-19 pandeemia ajal: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/emergencies/COVID-19-VAW-full-text.pdf>

⁴ Europol, „Pandemic profiteering: how criminals exploit the COVID-19 crisis“ („Pandeemiast kasu lõikamine: kuidas kurjategijad COVID 19 kriisi ära kasutavad“) (märts 2020), vt: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis>

⁵ <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-april-1>

⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK (kuriteoohvrite õiguste direktiiv).

⁷ Nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiiv 2004/80/EÜ, mis käsitleb kuriteoohvritele hüvitise maksmist (hüvitise maksmise direktiiv).

⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiiv 2011/99/EL Euroopa lähenemiskeelu kohta ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. juuni 2013. aasta määrus (EL) nr 606/2013 tsiviilasjades määratud kaitsemeetmete vastastikuse tunnustamise kohta.

erivajadusi: inimkaubandusevastane direktiiv,⁹ laste seksuaalse väärkohtlemise ja ärakasutamise vastase võitluse direktiiv¹⁰ ning terrorismivastase võitluse direktiiv,¹¹ kus on sätestatud terrorismiohvrite eriõigused. EL on allkirjastanud ka Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli konventsioon)¹².

Hiljutistest aruannetest¹³ on näha, et edusammudest hoolimata ei saa **kuriteohvrid olla kindlad, et nad saavad oma õigusi ELis täielikult kasutada**. Kuriteohvrite probleemid õiguskaitse saamisel on peamiselt tingitud teabe puudumisest ning ebapiisavast toest ja kaitsest. Kuriteohvrid langevad kriminaalmenetluse ajal ja hüvitist nõudes sageli uuesti ohvriks¹⁴. Inimestel, kes langevad kuriteohvriks välismaal, on õiguskaitset ja hüvitist saada veelgi keerulisem. Kõige haavatavamate kuriteohvrite, nagu soolise vägivalla ohvrite, lapsohvrite, puudega või eakate ohvrite, vaenukuriteo, terrorismi või inimkaubanduse ohvrite jaoks on kriminaalmenetluse läbimine ja kuriteo tagajärgedega toimetulemine eriti keeruline.

Selle probleemi lahendamiseks tuleb hakata kuriteohvrite õigusi käsitlevaid ELi õigusnorme tegelikkuses paremini kohaldama. Komisjoni hiljutistest aruannetest kuriteohvrite õiguste direktiivi¹⁵ ja Euroopa lähenemiskeelu direktiivi¹⁶ rakendamise kohta, selgub, et nende õigusaktide täieliku potentsiaali kasutamiseks tuleb teha veel edusamme¹⁷. See on peamiselt tingitud nende puudulikust ülevõtmisest. Enamik liikmesriike ei ole ikka veel täielikult üle võtnud miinimumnõudeid, mis on kokku lepitud

⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. aprilli 2011. aasta direktiiv 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK.

¹⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiiv 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK.

¹¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 15. märtsi 2017. aasta direktiiv (EL) 2017/541 terrorismivastase võitluse kohta, millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/475/JSK ning muudetakse nõukogu otsust 2005/671/JSK (terrorismivastase võitluse direktiiv).

¹² EL allkirjastas Istanbuli konventsiooni 2017. aastal. See on selle valdkonna rahvusvaheliste standardite võrdlusalus. Praeguseks on kõik ELi liikmesriigid konventsiooni allkirjastanud ja 21 neist on selle ka ratifitseerinud.

¹³ Vt eelkõige komisjoni hiljutised aruanded kuriteohvrite õiguste direktiivi ja Euroopa lähenemiskeelu direktiivi rakendamise kohta ning mitmed muud hiljutised ohvrite õigusi käsitlevad aruanded (viited allpool).

¹⁴ Teistkordset ohvristamist võib määratleda kui ohvri jaoks negatiivseid tagajärgi, mis võivad tuleneda tema osalemisest kriminaalmenetluses, sealhulgas ohvri kokkupuutest täideviija, õigusasutuste esindajate ja/või avalikkusega.

¹⁵ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule kuriteohvrite õiguste direktiivi rakendamise kohta (COM(2020) 188 final) vt: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=COM%3A2020%3A188%3AFIN>

¹⁶ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiivi 2011/99/EL (Euroopa lähenemiskeelu kohta) rakendamise kohta (COM(2020) 187 final), vt: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=COM%3A2020%3A187%3AFIN>

¹⁷ Samasugusele järeldusele võib jõuda laste seksuaalse väärkohtlemise direktiivi rakendamise aruannete (COM(2016) 871 final ja COM(2016) 872 final) ja inimkaubanduse direktiivi rakendamise aruande (COM(2016) 722 final) põhjal.

ohvrite õigusi käsitlevates ELi õigusnormides¹⁸. Rakendamise aruannetes osutatakse ka ebaõigele rakendamisele liikmesriigi õiguskorras. Täielikuks rakendamiseks peavad olema olemas sobivad struktuurid, mis pakuvad üldisi ja eritoe teenuseid ning kaitset vastavalt iga kuriteoohvri vajadustele. Samuti peavad kõik kuriteoohvritega kokku puutuvad töötajad olema koolitatud ja kuriteoohvrite õigustest täiel määral teadlikud. Liikmesriigid peavad kindlasti kokkulepitud miinimumnõuded täielikult rakendama ja neid kohaldama. Komisjon tagab ELi normide nõuetekohase rakendamise, võttes selleks vajaduse korral täiendavaid õiguslikke meetmeid. Peale selle edendab komisjon häid tavasid nii kokkulepitud miinimumnõuete saavutamiseks kui ka veelgi rangemate normide kehtestamiseks. **Vajaduse korral teeb komisjon ettepaneku veelgi karmistada kuriteoohvrite õigusi käsitlevaid ELi õigusnorme.**

Mitu valdkonna esindajat on esitanud ohvrite õiguste ELi strateegia täiustamise soovitusi. Komisjon arvestas strateegia koostamisel nõukogu 2019. aasta detsembri järeldustega kuriteoohvrite õiguste kohta,¹⁹ Euroopa Parlamendi uuringuga²⁰ ning soovitustega, mis on esitatud mitmes aruandes, nagu komisjoni eelmise presidendi Junckeri erinõuniku aruanne kuriteoohvritele hüvitise maksmise kohta,²¹ ELi Põhiõiguste Ameti aruanne,²² Euroopa ohvriabiorganisatsiooni Victim Support Europe aruanne²³.

Strateegial on kaks suunda: **kuriteoohvrite võimestamine ja koostöö nende õiguste nimel**. Kuriteoohvreid on vaja võimestada, et nad saaksid kuritegudest teada anda, osaleda kriminaalmenetluses, nõuda hüvitist ja lõpuks ka kuriteo tagajärgedest võimalikult suurel määral toibuda²⁴. Selliseid suuri eesmärke on võimalik saavutada vaid komisjoni ja kõigi asjaomaste valdkondade esindajate koostöös. Sellepärast pööratakse strateegias tähelepanu ka koostöö ja koordineerimise parandamisele.

¹⁸ Komisjonil on seoses kuriteoohvrite õiguste direktiivi puuduliku ülevõtmisega pooleli 21 rikkumismenetlust, mis on algatatud Austria, Belgia, Bulgaaria, Eesti, Horvaatia, Itaalia, Küprose, Leedu, Luksemburgi, Läti, Malta, Poola, Portugali, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Tšehhi ja Ungari suhtes.

¹⁹ Nõukogu järeldused ohvrite õiguste kohta, vastu võetud 3. detsembril 2019. <https://www.consilium.europa.eu/et/meetings/jha/2019/12/02-03/>

²⁰ Euroopa Parlament, „Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation“ („Kriminaalmenetlusõigus Euroopa Liidus – mõne peamise erinevuse ja nende ELi õigusaktidele avaldatud mõju võrdlev analüüs“), august 2018, kättesaadav aadressil https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU%282018%29604977

²¹ „Strengthening victims’ rights: from compensation to reparation – For a new EU Victims’ rights strategy 2020–2025“ („Kuriteoohvrite õiguste suurendamine: hüvitisest heastamiseni – ohvrite õiguste uue ELi strateegia (2020–2025) jaoks“), Euroopa Komisjoni presidendi Jean-Claude Junckeri erinõuniku J. Milquet’ aruanne, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights_et

²² Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, neli aruannet vägivallakuritegude ohvrite õiguskaitse kohta, aprill 2019, kättesaadavad aadressil <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/victims-rights-standards-criminal-justice-justice-victims-violent-crime-part-i>

²³ „Victim Support Europe, Victims of Crime Implementation Analysis of Rights in Europe“ (VOCIARE) („Euroopa kuriteoohvrite õiguste rakendamise analüüs“), oktoober 2019, kättesaadav aadressil <https://victimsupport.eu/about-us/our-projects/vociare/>

²⁴ Sellega seoses on oluline taastav õigus. Taastava õiguse teenuste hulka kuuluvad mitmesugused teenused, nagu näiteks ohvri ja kurjategija lepitus, pere ja lähikondsete nõustamine ning kogukondlik karistuse määramine (kuriteoohvrite õiguste direktiivi põhjendus 46).

Strateegias on viis põhiprioriteeti: i) tulemuslik suhtlemine ohvritega ja neile turvaline keskkond kuritegudest teatamiseks; ii) kõige haavatavamate ohvrite toetamise ja kaitse parandamine; iii) hüvitise saamise lihtsustamine ohvrite jaoks; iv) kõigi asjaomaste osalejate koostöö ja koordineerimise parandamine ning v) kuriteoohvrite õiguste rahvusvahelise mõõtme tugevdamine.

KURITEOOHVRITE VÕIMESTAMINE

1. Tulemuslik suhtlemine ohvritega ja neile turvaline keskkond kuritegudest teatamiseks

Tulemuslik kuritegevusevastane poliitika peab olema selline, mille kohaselt riigi ametiasutused tagavad kuriteoohvritele **ohutu keskkonna kuritegudest teatamiseks**. Kuriteoohvrite parem toetamine ja kaitse suurendab kõigi inimeste turvalisust ELis.

Liiga sageli ei ole kuriteoohvrid oma õigustest teadlikud²⁵. Kuriteoohvritega tegelevad inimesed (sh esmakontakti asutused), kes peaksid ohvreid nende õigustest teavitama, ei ole sageli piisavalt hästi koolitatud, et seda teha²⁶. Kuritegudest teatamata jätmine on teine suur probleem. Ohvrid jätvavad kuriteost teatama sageli seetõttu, et kardavad kurjategijat või kohtumenetluses osalemise negatiivseid tagajärgi. Seksuaalse ja soolise vägivalla juhtumitest jäetakse sageli teatamata. Vaid umbes kolmandik peamiselt partneri või lähisugulase poolt füüsiliselt või seksuaalselt väärkoheldud naistest annab sellest õigusasutustele teada²⁷. Soolise vägivalla korral tuleb erilist tähelepanu pöörata laste teistkordse ohvistamise vältimisele. Ka lapsel võib olla raske kuriteost teada anda. Lapsed langevad ohvriks sageli pereskeskkonnas või isikute tõttu, kellest nad sõltuvad. Seetõttu tuleb sellistele ohvritele kindlasti tagada spetsiaalsed kuriteost teada andmise võimalused. Nendega kokku puutuvad kutselised töötajad (nt tervishoiutöötajad või õpetajad) peavad olema koolitatud kuritegusid ära tundma ja nendega asjakohasel viisil tegelema.

Samuti on tähtis, et ohvritega tegelevad töötajad suhtleksid ohvritega nende konkreetseid vajadusi arvestades. See on eriti oluline puuetega ohvrite puhul. Nendega kokku puutuvad töötajad peavad olema koolitatud nendega suhtlema nii, et nad arvestaksid ohvri vaimse või füüsilise puude, näiteks kuulmis- või kõnepuudega. Samuti tuleb tagada puudega isikute jaoks ruumidesse pääs, et nad saaksid kuriteost teada anda ja kriminaalmenetluses osaleda.

²⁵ Vt Victim Support Europe'i VOciare aruanne, lk 4 ja 24–30.

²⁶ Neljast ELi Põhiõiguste Ameti aruandest kuriteoohvrite õiguste kohta ilmneb, et ohvritega tegelevad isikud (sh politsei) ei ole saanud piisavat koolitust ohvrite õiguste kohta, ja neis rõhutatakse õigusteaduskonna tähtsat rolli juristide koolitamisel, vt nt: aruande I osa, arvamus 2, aruande II osa, arvamus 2 ja 7, aruande III osa, arvamus 2 ja 4 (kui hästi praktikud üldiselt kuriteoohvrite õigusi tunnevad); aruande IV osas rõhutatakse, et praktikud ei ole piisavalt kursis nende naiste vajaduste ja õigustega, kes on langenud partneri vägivalla ohvriks.

²⁷ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-based-violence/ending-gender-based-violence_en

Peale selle võib ebasoodsas olukorras või haavatavas elanikkonnarühma või vähemusse kuuluvatel kuriteoohvritel puududa piisav usaldus ametiasutuste vastu, mistõttu ei anna ka nemad kuritegudest teada²⁸. ELi Põhiõiguste Ameti uuringutest on näha, et LGBTI-, mustanahaliste, moslemi- ja juudikogukonna liikmed jätavad vaenukuritegudest sageli teatamata²⁹. Et nendesse kogukondadesse kuuluvad inimesed kuritegudest sagedamini teada annaksid, on vaja suurendada nende usaldust ametiasutuste vastu, näiteks tugevdada koostööd ametiasutuste ja kogukondade vahel³⁰. Tähtis on koolitada politseinikke ja teisi ohvritega kokku puutuvaid töötajaid mittediskrimineerimise küsimustes³¹.

Üha rohkem aega oma elust veedame internetis ja COVID-19 pandeemia ajal see suundumus süvenes veelgi. Küberkuritegu³² võib olla raske isikuvastane kuritegu, nagu seksuaalne internetikuritegu (sh lapse vastu), identiteedivargus, internetis aset leidnud vaenukuritegu ja varavastane kuritegu (nt pettus ja mitterahaliste maksevahendite võltsimine). Küberkuritegevuse ohvrid ei leia alati sobivat abi saadud kahju korvamiseks ega teata ka sageli kuriteost. Eelkõige laste või eakate inimeste digioskused või teadlikkus õiguskaitsevahenditest ei pruugi olla piisavad. Küberkuritegudest teatamist tuleks lihtsamaks muuta ja anda ohvritele vajalikku abi³³.

Suurem teadlikkus kuriteoohvrite õigustest on ohvritele turvalisema keskkonna loomiseks hädavajalik. Seetõttu soodustab komisjon selle strateegia kohaselt paremat teavitamist kuriteoohvrite õigustest ja vajadustest ning käivitab **ohvrite õiguste ELi teabekampania** ja soodustab koolituste korraldamist.

²⁸ Vt komisjoni rassismi, ksenofoobia ja muus vormis sallimatusega võitlemise kõrgetasemelise töörühma aruanne „Ensuring justice, protection and support for victims of hate crime and hate speech: 10 key guiding principles“ („Vaenukuritegude ja vaenukõne ohvritele (õigus)kaitse ja toe tagamine: 10 põhiprintsiipi“) (detsember 2017) ning ELi Põhiõiguste Ameti aruanne „Ensuring justice for hate crime victims: professional perspectives“ („Vaenukuritegude ohvritele õiguskaitse tagamine: professionaalne vaatenurk“) (aprill 2016).

²⁹ Enamik (64 %) rassistliku vägivalda mustanahalistest ohvritest ning enamik (63 %) politseiametnike rassistlike füüsiliste rünnakute ohvritest ei teatanud viimati toimunud juhtumist, sest nad olid arvamisel, et teatamine ei muudaks midagi (34 %) või nad ei usalda või kardavad politseid (28 %); vt „Being Black in the EU“ („Mustanahalisena ELis“), ELi Põhiõiguste Amet, november 2018. Peaaegu pooled moslemitest, kes vastasid ELi Põhiõiguste Ameti 2017. aasta MIDIS II küsitlusele ei olnud andnud teada vihast tingitud viimasest ahistamisintsidendist, sest olid veendunud, et sellele ei reageerita. Sama harva annavad kuritegudest teada LGBTI-inimesed (ELi Põhiõiguste Ameti ELi LGBTI II küsitlus „LGBTI-võrdõiguslikkusest on veel pikk tee“, 14. mai 2020). Neli viiendikku juudi päritolu euroolasest (79 %), kes on kogenud antisemiitlikku ahistamist, ei ole kõige raskemast juhtumist kunagi teatanud. Peaaegu pooled (43 %) ei teatanud sellepärast, et nad ei pidanud juhtumit piisavalt raskeks, viidates sellega juutide igapäevase antisemiitliku väärkohtlemise normaliseerumisele (ELi Põhiõiguste Ameti uuringule ELis juutide vastu suunatud diskrimineerimise ja vaenukuritegude kohta).

³⁰ Vt nt Iiri ohvriabiteenuste rühm Irish Victims' Services Group, kuhu kuuluvad kohtuvõimu, kriminaalhoolduse ja vanglateenistuse esindajad, juristid, politseinikud ja tervishoiutöötajad.

³¹ Nn vikerkaarelaudade loomine mõne liikmesriigi (nt Belgia) kohalikes politseijaoskondades on hea näide politsei austavast suhtumisest LGBTI-inimeste vastu.

³² Selle strateegia seiskohalt on küberkuritegu või internetikuritegu igasugune kuritegu, mis on sooritatud internetis või seal kasutatavate vahendite või arvuti abiga.

³³ Muu hulgas teeb komisjon liikmesriikidega koostööd selle nimel, et rakendada täielikult direktiivi, mis käsitleb mittediskrimineerimise maksevahenditega seotud pettuste ja võltsimise vastast võitlust, asjaomased sätted, ning uurib, kuidas toetada muid meetmeid võrgupettuste ja identiteedivarguse vastu, sealhulgas ohvrite abistamist. Internetis leiduva lapspornograafia seoses jätkab komisjon selliste algatuste toetamist nagu ELi rahastatav INHOPE'i võrgustik (vt <https://www.inhope.org/EN>), kuhu internetikasutajad saavad sellisest sisust anonüümselt teada anda.

ELi kampaanias keskendutakse teadlikkuse parandamisele kuriteoohvrite õiguste kohta üldiselt ning edendatakse **spetsiaalse toe ja kaitse pakkumist erivajadustega ohvritele, nagu soolise või koduvägivalla või vaenukuritegude ohvrid**. Erilist tähelepanu pööratakse haavatavate, marginaliseeritud või isoleeritud elanikkonnarühmadega³⁴ suhtlemisele, sest neil on rohkem takistusi ja vähem võimalusi õiguskaitset ja tuge saada. Samuti pööratakse erilist tähelepanu asjakohastele suhtlusviisidele, et tagada kampaania jõudmine lapsohvrite, eakate või puudega ohvriteni.

Komisjon pöörab tähelepanu ka ohvritega kokku puutuvate inimeste **koolitamisele**. See hõlmab õigusasutusi ning teisi kuriteoohvritega kokku puutuvaid õigustöötajaid, nagu advokaadid, prokurörid, kohtupersonal, vanglatöötajad ja kriminaalhooldajad. Selleks tihendab komisjon koostööd Euroopa kohtusüsteemi koolitusvõrgustikuga (EJTN)³⁵. Samuti edendab komisjon koostöös Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Ametiga (CEPOL)³⁶ kuriteoohvrite õiguste paremat tundmist ning õiguskaitseasutuste paremaid ohvritega suhtlemise meetodeid. Küberkuritegevuse ohvrite vajadustele reageerimiseks jätkab komisjon Euroopa küberkuritegevusalase hariduse ja koolituse töörühma (ECTEG)³⁷ toetamist.

Taastava õiguse teenustega luuakse kuriteoohvritele turvaline keskkond, kus nende hääl kuuldavaks saab ja mis toetab nende paranemist. Kuriteoohvrite õiguste direktiivis on nõue, et selliste teenuste pakkumisel keskendutaks eelkõige ohvri huvidele ja vajadustele³⁸. Vaja on kaitsemeetmeid, mis ei lase ohvrit veelgi rohkem ohvristada. Tegelikuses ei ole ei kuriteoohvrid ega nendega tegelevad töötajad taastava õiguse teenustest piisavalt teadlikud³⁹. Sellepärast peavad liikmesriigid kindlasti tagama taastava õiguse teenuste vastavuse rangetele kvaliteedinõuetele ja nende pakujate koolitamisele. Selliste teenuste kasulikkus oleneb sellest, kas need on liikmesriikides olemas, kättesaadavad ja kvaliteetsed.

Koostöös liikmesriikidega jätkab komisjon Euroopa **e-õiguskeskkonna portaalis (e-Justice)** kuriteoohvrite õiguste alase teabe⁴⁰ kvaliteedi ja usaldusväärsuse täiustamist ning tutvustab seda paljudele erinevatele võimalikele lõppkasutajatele, nagu kuriteoohvrid, ohvriabiorganisatsioonid ja riigi ametiasutused (sh konsulaarasutused ja politsei). Selleks et levitada teavet kuriteoohvrite õiguste kohta, parandab komisjon ka asjaomaste ELi rahastatud projektide⁴¹ raames kogutud teabe kättesaadavust ja esitab selliste projektide täieliku andmebaasi Euroopa veebilehel.

³⁴ Näiteks etnilised ja usuvähemused, puudega või eakad inimesed.

³⁵ <http://www.ejtn.eu/>

³⁶ <https://www.cepol.europa.eu/>

³⁷ <https://www.ecteg.eu/>

³⁸ Vt kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikkel 12 ja põhjendus 46.

³⁹ Victim Support Europe'i VOciare aruanne.

⁴⁰ https://beta.e-justice.europa.eu/65/ET/victims_of_crime

⁴¹ Õigusprogrammist (2014–2020), õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmist (2014–2020) ning uue mitmeaastase finantsraamistiku (2021–2027) alusel nende jätkuprogrammidest rahastatud projektid: https://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/justice/index_en.htm

Kuriteoohvrite tulemuslikku toetamist ja kaitset ei ole võimalik saavutada riigi ametiasutuste ja ohvriabiorganisatsioonide koostööt. Selleks soodustab komisjon vastastikuseid koolitusi⁴² ning heade tavade vahetamist riigi ametiasutuste ja ohvriabiorganisatsioonide vahel⁴³. **Uue mitmeaastase finantsraamistiku jaoks aastateks 2021–2027** on komisjon teinud ettepaneku jätkata ohvriabiorganisatsioonidele rahastamisvõimaluste pakkumist, et nad saaksid aidata kaasa kuriteoohvrite õigusi käsitlevate ELi õigusnormide korrektsele rakendamisele⁴⁴. Peale selle soodustab komisjon uue mitmeaastase finantsraamistiku kaudu kuriteoohvrite õiguste meetmete lõimimist ELi eri poliitikavaldkondade (turvalisus,⁴⁵ tervis ja haridus) rahastamisprogrammidesse. Selline lähenemisviis parandab üldsuse teadlikkust kuriteoohvrite õigustest ja suurendab rahastamisvõimalusi projektidele, mille raames tegeletakse kuriteoohvrite õigustega terviklikult.

Komisjon jälgib ka edaspidi, kuidas **rakendatakse asjaomaseid ELi õigusnorme**, sealhulgas kuriteoohvrite õiguste direktiivi sätteid õiguse kohta saada (lihtsat ja arusaadavat) teavet, tuge ja kaitset vastavalt individuaalsetele vajadustele ning osaleda koolitustel. Nagu komisjoni aruandest kuriteoohvrite õiguste direktiivi rakendamise kohta selgub, on enamikul liikmesriikidest endiselt probleeme nende direktiivisätete täieliku/korrektse ülevõtmise ja/või praktilise rakendamisega.

Euroopa Komisjoni olulisimad meetmed:

- **käivitada ELi kampaania, millega parandatakse teadlikkust kuriteoohvrite õigustest üldiselt ning edendatakse erivajadustega ohvritele spetsiaalse toe ja kaitse pakkumist;**
- **edendada kohtu- ja õiguskaitseasutuste töötajate koolitamist;**
- **eraldada ELi vahendeid riiklikele ohvriabiorganisatsioonidele ja asjaomastele kogukonnaorganisatsioonidele, et anda kuriteoohvritele teavet, tuge ja kaitset ning edendada taastava õiguse teenuseid.**

Liikmesriikide olulisimad meetmed:

- **tagada kuriteoohvrite õiguste direktiivi ja muude ELi õigusnormide, mis käsitlevad konkreetsete kuritegude ohvreid, täielik ja nõuetekohane rakendamine, eriti seoses teabe, toe ja kaitse kättesaadavusega ohvrite jaoks;**
- **korraldada liikmesriikides teavituskampaaniaid kuriteoohvrite õiguste, sealhulgas erivajadustega ohvrite toetamise kohta;**

⁴² Vastastikustel koolitustel osalevad asjaomased riigi ametiasutused ja ohvriabiorganisatsioonid.

⁴³ Nt soolise vägivalla ohvrite toetamise heade tavade jagamine toimub ELi soolise võrdõiguslikkuse vastastikuse õppe programmi kaudu.

⁴⁴ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/about_the_european_commission/eu_budget/1_en_act_part1_v9.pdf

⁴⁵ Näiteks rahastatakse juba praegu kuritegudest teatamist interneti kaudu politseikoostöö, kuritegevuse tõkestamise ja selle vastu võitlemise ning kriisiohje rahastamisvahendi 2020. aasta tööprogrammi alusel tulevatest küberkuritegevuse vastastest vahenditest.

- **toetada kodanikuühiskonda kuriteohvrite õiguste tugevdamisel, sealhulgas ELi rahastuse kaudu.**

Teiste sidusrühmade olulisimad meetmed:

ohvriabiorganisatsioonid:

- **suhelda riigi ametiasutustega (kohtu- ja õiguskaitseasutused) ja osaleda vastastikustel koolitustel.**

2. Kõige haavatavamate ohvrite toetamise ja kaitse parandamine

Kõik kuriteohvrid on haavatavad, aga mõned on oma isikuomaduste, kuriteo laadi või isikliku olukorra tõttu haavatavamad kui teised.

Mõne ohvri haavatavus võib teatavatel asjaoludel suureneda. COVID-19 pandeemia ajal kehtestatud piirangute tõttu kannatavad **koduvägivalla ohvrid**⁴⁶ vägivalla all rohkem, sest vägivallatsejaga ollakse koos ühe katuse all, ning samuti on toe ja kaitse kättesaadavus piiratud⁴⁷.

Riiklikud toetus-⁴⁸ ja kaitsemeetmed peavad olema tulemuslikud kõigi kuriteohvrite jaoks ja alati. Koduvägivallaohvrite jaoks tähendab see, et varjupaigad, abiliinid ja psühholoogiline abi peavad olema kättesaadavad ka kriisi ajal. Et kriisi ajal oleks tagatud kõikide ohvrite, sealhulgas koduvägivalla ohvrite abistamine ja kaitse, peavad ohvrite toetusmeetmed sisalduma pandeemiast tingitud eriolukorrale reageerimise riiklikes kavades. Seda on võimalik saavutada näiteks ohvritele mõeldud teenuste kaasamisega esmatähtsate teenuste hulka⁴⁹.

Enamik liikmesriike on võtnud kuriteohvrite toetamiseks ja kaitsmiseks COVID-19 pandeemia ja kehtestatud liikumispiirangute ajal erimeetmeid. Eriti oluline on tagada neile võimalus saada hõlpsasti veebipõhiseid ja muid tugiteenuseid, sealhulgas psühholoogilist abi ja sotsiaalteenuseid. Samuti peaks eelkõige perevägivalla ohvritel olema võimalik pääseda varjupaikadesse ning saada psühholoogilist ja traumaabi ja nõustamist. Riikide õiguskaitseasutused peaksid ka olema eriti valvsad registreeritud ja uute perevägivalla juhtumite suhtes. Samuti on oluline tagada ohvrite füüsiline kaitse.

⁴⁶ Koduvägivald on vägivald lähisuhtes, kus vägivallatseja ja ohver elavad sama katuse all. Kuriteohvrite õiguste direktiivi kohaselt on lähisuhtevägivalla korral teo toimepanija ohvri praegune või endine abikaasa, partner või muu pereliige, olenemata sellest, kas ta on või on olnud ohvriga samas leibkonnas (kuriteohvrite õiguste direktiivi põhjendus 18). See puudutab rohkem naisi ja lapsi.

⁴⁷ Vt nt Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituudi arvamus aadressil <https://eige.europa.eu/news/coronavirus-puts-women-frontline> ja ELi Põhiõiguste Ameti väljaanne „Coronavirus pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications (Bulletin 1)“ („Koroonaviiruse pandeemia ELis – mõju põhiõigustele (büulletään 1)“), <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-april-1#TabPubOverview0>.

⁴⁸ Teavet koduvägivallaohvritele lähimate tugiteenuste kohta leiata aadressil <https://www.wave-network.org/find-help/>

⁴⁹ Kui teenus on esmatähtis teenus, siis on tagatud selle toimimine ka kriisi ajal. Enamikus liikmesriikidest, kes esitasid selle teema kohta komisjonile ja Euroopa ohvriõiguste võrgustikule andmeid, toimisid ohvriabiteenused COVID-19 pandeemia ajal. Mõni liikmesriik (nt Hispaania ja Portugal) nimetas ohvriabiteenused esmatähtsateks teenusteks. Vt e-õiguskeskkonna portaal.

Komisjon on riikide ametiasutuste ja kodanikuühiskonnaga suheldes edendanud heade tavade jagamist selle kohta, kuidas optimaalselt tagada ohvritele COVID-19 pandeemia ajal abi ja kaitse kättesaadavus.

Komisjon teeb järeldused COVID-19 pandeemia mõju kohta kuriteohvritele, **et luua meie ühiskonnas vastupidavamad ohvriabistruktuurid**. Eelkõige võtab komisjon arvesse COVID-19 pandeemia ajal kogutud häid tavasid, mis käsitlevad ohvrite õigusi,⁵⁰ ning edendab selliseid meetmeid nagu ohvriabiteenuste liigitamine esmatähtsate teenuste hulka, veebis pakutavate tugiteenuste väljatöötamine ning kodanikuühiskonna kaasamine ohvrite toetamise ja kaitsmisse.

Kuriteohvrite õigusi käsitlevate ELi õigusnormide⁵¹ kohaselt peavad liikmesriigid tagama kõikidele kuriteohvritele üldised ja spetsiaalsed tugiteenused, mis on konfidentsiaalsed, tasuta ja vastavad ohvri individuaalsetele vajadustele. Kuriteohvrite õiguste direktiivi kohaselt peab üldiste tugiteenuste hulka kuuluma teabe ja nõu ning emotsionaalse ja psühholoogilise toe andmine ning osutada tuleb võimalusele saada arstiabi. Lisaks peaksid sellised teenused kaitsma ohvrite ja nende perekondade eraelu puutumatus. Kõigile erivajadustega kuriteohvritele peaksid olema kättesaadavad spetsiaalsed tugiteenused, milles on integreeritult ja sihipäraselt arvestatud ohvrite erivajadustega, kahju suurusega, ohvri ja kurjategija suhtega ning ohvri olukorraga laiemas sotsiaalses keskkonnas.

Kuriteohvrite õiguste direktiivis on ka nõue, et kõigile ohvritele peab olema kättesaadav nende individuaalsetele vajadustele vastav kaitse. Erilist tähelepanu tuleks pöörata erivajadustega ohvritele, kes vajavad kaitset teistkordse või korduva ohvristamise, hirmutamise ja kättemaksu eest.

Soolise vägivalla ohvreid⁵² mõjutavad sageli suurel määral eri kuritegude, sealhulgas koduvägivalla, seksuaalse vägivalla ja/või inimkaubanduse laad, asjaolud ja tagajärjed. Soolise vägivalla ulatus ELis on murettekitav: üks kolmandik naistest (33 %) on kogenud pärast 15aastaseks saamist füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda⁵³. **Soolise võrdõiguslikkuse strateegia (2020–2025)**⁵⁴ kohaselt tegutseb komisjon naiste- ja tütarlaste vastase vägivalla kaotamise nimel. Meetmed hõlmavad ELi ühinemist Istanbuli konventsiooniga või alternatiivseid õiguslikke meetmeid, millega saavutatakse sama

⁵⁰ Vt komisjoni poolt Euroopa e-õiguskeskkonna portaalis avaldatud valik ohvrite õigustega seotud headest tavadest COVID-19 pandeemia ajal:

https://e-justice.europa.eu/content_impact_of_the_covid19_virus_on_the_justice_field-37147-et.do

⁵¹ Vt täpsemalt kuriteohvrite õiguste direktiivi artiklid 8 ja 9 ning valdkondlike õigusaktide asjaomased sätted (nt terrorismivastase võitluse direktiivi artikkel 23).

⁵² Kuriteohvrite õiguste direktiivi (põhjendus 17) kohaselt nimetatakse sooliseks vägivallaks „vägivalda, mis on suunatud isiku vastu tema soo, soolise identiteedi või soolise väljendumise tõttu või mis mõjutab ebaproportsionaalselt teatud soost isikuid“.

⁵³ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA), 2014. „Naistevastane vägivald: kogu Euroopa Liitu hõlmav uuring. Peamised tulemused“, Luxembourg, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus.

⁵⁴ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: „Võrdõiguslik liit: soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2020–2025“ (COM(2020) 152 final), vt: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=COM%3A2020%3A152%3AFIN>.

eesmärk. Samuti loob komisjon **ELi soolise ja koduvägivalla ennetamise võrgustiku** ning võtab **sooliste küberkuritegude ohvrite ohutuse tagamise meetmeid**, eelkõige soodustab internetiplatvormide ja teiste sidusrühmade koostööraamistiku väljatöötamist.

Komisjon keskendub **ohvrite füüsilise kaitse parandamisele**. Täpsemalt jätkab komisjon **Euroopa lähenemiskeelu** kasutamise edendamist isikute puhul, kes sellist kaitset reisi ajal või teise ELi riiki kolides vajavad. ELis välja antud ja täitmisele pööratud Euroopa lähenemiskeeldude arv on väga väike⁵⁵. Selle põhjused on teadmatus lähenemiskeelu olemasolust ning asjaolu, et liikmesriikides on väga palju erinevaid, keerukaid ja ebatõhusaid kaitsemeetmeid.

Euroopa lähenemiskeelu tõhusus olenebki ohvri füüsilise kaitse tagamiseks võetavate riiklike meetmete tõhususest. Praegu ei ole riiklikud meetmed piisavad ja ohvrid ei saa end tunda turvaliselt ka lähenemiskeelu korral⁵⁶. Täpsemalt ei ole füüsilise kaitse tagamiseks võetavates riiklikes meetmetes piisavalt arvestatud riiklikku või Euroopa lähenemiskeeldu taotlevate naiste erivajadustega⁵⁷. ELi õigusnormidega ei ühtlustata riiklike kaitsemeetmete olemust ega siseriikliku õigusega kehtestatud korda kuriteoohvrite füüsiliseks kaitsmiseks. Kuriteoohvrite õiguste direktiivis (artikkel 18) on sätestatud ohvri emotsionaalse või psühholoogilise toe ja kaitse meetmed, aga ohvrite ja nende pereliikmete edasise füüsilise kaitse kord kehtestatakse siseriiklikus õiguses. Sellepärast kaalub komisjon ohvrite kaitse parandamist, kehtestades **ohvrite füüsilise kaitse miinimumnõuded** (sh kaitsemeetmete (lähenemis- ja muu kaitsva keelu) väljaandmise ja tingimuste miinimumnõuded)⁵⁸. Peale selle jätkab komisjon riiklike ja Euroopa lähenemiskeeldude tulemusliku kohaldamise edendamist, pakkudes õigusprogrammi raames rahastamisvõimalusi, suurendades teadlikkust ja rõhutades vajadust anda valdkonna töötajatele teavet Euroopa lähenemiskeelu kasutamise võimaluse kohta.

Samuti ärgitab komisjon liikmesriike looma **peremaju**,⁵⁹ mis pakuvad soolise vägivalla ohvritele sihipärast ja integreeritud toetust. Komisjon edendab peremajade loomist ohvrite õiguste ELi kampaania, ELi rahastusvõimaluste ning asjaomaste sidusrühmadega suhtlemise kaudu.

⁵⁵ Eespool mainitud komisjoni aruandest Euroopa lähenemiskeelu direktiivi rakendamise kohta selgub, et komisjonile kättesaadava teabe kohaselt anti ajavahemikul 2015–2018 (selle ajavahemiku kohta edastasid liikmesriigid komisjonile andmeid) välja vaid 37 Euroopa lähenemiskeeldu ja üksnes 15 täideti.

⁵⁶ Vt Euroopa Parlamendi aruanne Euroopa lähenemiskeelu direktiivi rakendamise kohta.

⁵⁷ Vt „Erivajaduste ja lähenemiskeelu projekti aruanne lähenemiskeelu ja koduvägivalla ohvrite kohta“, mida kaasrahastati Daphne programmi vahenditest (2016). Aruandest selgub, et liikmesriigi asjaomased ametiasutused jätaavad lähenemiskeeldu taotlevate naiste erivajadused sageli tähelepanuta. Samas uuringus on juhitud tähelepanu suurtele vastuoludele liikmesriikide kohtute otsustusprotsessis lähenemiskeelu kohaldamise tingimuste küsimuses. http://snap-eu.org/report/International_Report.pdf

⁵⁸ Kooskõlas direktiiviga 2011/99/EL võib kaitsemeetmeid reguleeriva siseriikliku õiguse kohaselt kehtestada ohtlikele isikutele teatavatesse kohtadesse mineku keelu, kaitstava isikuga kontakteerumise keelu või talle teatavast kaugusest lähemale tulemise keelu või lubada kaht viimast vaid teatavatel tingimustel.

⁵⁹ Peremaja on koduvägivallaohvrite jaoks mõeldud turvaline koht, kus nad saavad ühe katuse all anda teada kuriteost ning neile pakutakse psühholoogilist abi ja nõustamist.

Rääkides sihipärast ja integreeritud toetust ja kaitset vajavatest ohvritest, tuleb kindlasti mainida **lapsohvreid**. Komisjon jätkab kuriteoohvrite õiguste direktiivi kohaste, lapsi käsitlevate ELi õigusnormide täitmise tagamist, järgides üldpõhimõtet, et kui ohver on laps, tuleb esikohale seada lapse huvid⁶⁰. Samuti suurendab komisjon riiklike õigussüsteemide lapsesõbralikkuse järelevalvet. Komisjon kavatseb 2021. aastal võtta vastu **lapse õiguste põhjaliku strateegia**,⁶¹ milles on sihipärased meetmed lastest kuriteoohvrite jaoks, näiteks lastemajade⁶² tegevuse järjepidev edendamine.

Seksuaalselt väärkoheldud laste jaoks kavatseb komisjon võtta 2020. aastal vastu spetsiaalse **strateegia tulemuslikumaks võitluseks laste seksuaalse väärkohtlemise vastu**. See strateegia sisaldab seksuaalse väärkohtlemise lapsohvrite toetamise ja kaitsmise meetmeid. Komisjon tugevdab koostööd õiguskaitseasutuste, vihjetelefonide süsteemi INHOPE ja sektori vahel. Komisjon uurib võimalusi kasutada viimaseid tehnoloogilisi uuendusi lapsporno kiiremaks avastamiseks ja eemaldamiseks internetist.

Veel üks eriti haavatavate ohvrite rühm, kes vajab spetsialiseeritud ja integreeritud tugiteenuseid, on **terrorismiohvid**. Terrorirünnakud ei ole suunatud mitte ainult inimeste vastu, vaid ka riikide ning piirideta, vaba ja avatud ühiskonna vastu. Liikmesriigid peavad täitma oma kohust ning tagama ohvritele vajaliku toetuse, kaitse ja tähelepanu. Terrorirünnakuid korraldatakse sageli turismi sihtkohtades või muidu reisijarohketes kohtades, mistõttu võivad ohvid olla teiste riikide kodanikud. Seetõttu puutuvad terrorismiohvid oma õigusi kasutades eriti suure tõenäosusega kokku piiriülestest oludest tingitud probleemidega. Et edendada terrorismiohvrite integreeritud toetamist kõigis ELi liikmesriikides, lõi komisjon 2020. jaanuaris kaheaastase katseprojektina **ELi terrorismiohvrite eksperdikeskuse**⁶³. Selles ELi keskus antakse muu hulgas asjaomaste liikmesriikide parimate tavade kohaseid juhiseid ja koolitust ohvrite õiguste ja vajaduste kohta. Komisjon tagab selle katseprojekti sujuva elluviimise ja hindab selle jätkamise vajadust 2021. aasta lõpuks⁶⁴.

ELi liikmesriikide jõupingutustest hoolimata on **vaenukuritegude** arv ELis tõusuteel⁶⁵. Tuntakse muret, et vaenukuritegude sihtmärkideks muutuvad kodanikuühiskonna organisatsioonid, aktivistid ja poliitikud. Selliste kuritegude ohvrite toetamine on demokraatliku arutelu võimaldamiseks ja tugevdamiseks väga tähtis. Vaenukuriteod

⁶⁰ Sellised meetmed on muu hulgas laste teavitamine, lapsesõbralikud kohtuistungid ja laste erikaitse.

⁶¹ Demokraatia- ja demograafiaküsimuste asepresidendi kandidaadi Dubravka Šuica 1. detsembri 2019. aasta missioonikiri, kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/commission/commissioners/sites/default/files/2019/11/mission_letters/mission-letter-dubravka-suica_en.pdf.

⁶² Lastemaja mudel (nagu Skandinaavias *Barnahus*), mis levib praegu kõigis Euroopa Liidu riikides ja mujalgi, on selline lapsesõbralik valdkondade ja asutustevaheline keskus lapsohvritele ja -tunnistajatele, kus neid saab küsitleda, kus on võimalik kohtuekspertiisi eesmärgil viia läbi laste arstlik läbivaatus, nende seisundit põhjalikult hinnata ja pakkuda neile asjakohaste spetsialistide kõiki vajalikke raviteenuseid.

⁶³ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/eu-centre-expertise-victims-terrorism_en

⁶⁴ Komisjoni analüüsi ja rahaliste vahendite olemasolu alusel otsustab komisjon, kas jätkata keskuse tegevust ka pärast 2021. aastat.

⁶⁵ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_en_final_0.pdf

mõjutavad ebaproportsionaalselt rohkem teatavaid kogukondi, nagu juudid, romad, moslemid, Aafrika päritolu inimesed, rändajad ja LGBTI-inimesed, eelkõige neid, kes on sihtmärgiks mitmel põhjusel.

Kuriteoohvrite õigustega seoses on **komisjoni rassismi- ja ksenofoobiavastaste algatuste** eesmärk soodustada vaenuritegudest teatamist, uurida põhjalikumalt selliste kuritegude ajendeid ning toetada rassismi- ja ksenofoobiaohvreid. Komisjon jätkab hiljuti vastu võetud vaenuritegude ja vaenukõne ohvritele õiguskaitse ning nende kaitsmise ja toetamise tagamise juhtpõhimõtete rakendamist⁶⁶.

Peale selle jätkab komisjon liikmesriikide toetamist riiklike antisemitismistrateegiate väljatöötamisel, et võimestada ja kaitsta antsemitlike vaenuritegude ohvreid⁶⁷. Lisaks kooskõlastatakse ohvrite õigustega seotud meetmed romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise tulevase algatuse ning tulevase **LGBTI-inimeste võrdõiguslikkuse strateegia** meetmetega.

Komisjon edendab ka vaenuriteoohvrite sihipärast ja integreeritud toetamist, mis hõlmab tihedat koostööd asjaomaste kogukondadega. Sellega seoses jätkab komisjon tööd kahe hiljuti loodud töörühmaga,⁶⁸ et paremini toetada kuriteoohvreid ja koolitada politseiametnikke. Komisjon pöörab ka erilist tähelepanu selliste ohvrite toetamisele ja kaitsele, kes kuuluvad rohkem ohustatud rahvusrühma või vähemusse ja/või kes vajavad erituge ja -kaitset.

Vaenuritegude ja väärkohtlemise eri vormide ohvriteks on sageli **puudega inimesed**⁶⁹. Peale selle võib õiguskaitse olla neile vähem kättesaadav, kui neil puudub õigus- ja teovõime. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni⁷⁰ kohaselt peavad selle osalisriigid võtma kõik vajalikud meetmed, et edendada igasuguse ärakasutamise, vägivalda või väärkohtlemise ohvriks sattunud puudega inimeste füüsilist,

⁶⁶ 2019. aastal leppis rassismi, ksenofoobia ja muus vormis sallimatusega võitlemise ELi kõrgetasemeline töörühm koos Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste bürooga ning Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Ameti ja ELi Põhiõiguste Ametiga kokku, et luuakse kolm töörühma, kes aitaksid liikmesriikide ametiasutustel luua tulemuslikud ja piisavad vaenuritegude ohvrite tugiteenused ning koostada sihipärase strateegia õiguskaitseasutuste jaoks, kuritegude registreerimiseks, andmete kogumiseks ja vaenuriteoohvrite julgustamiseks, et nad teataksid kuriteost. Lisateavet saab aadressilt http://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=48874

⁶⁷ Vt komisjoni uus antisemitismivastase võitluse töörühm, kelle eesmärk on rakendada nõukogu deklaratsioon antisemitismivastase võitluse kohta ning koostada ühine julgeolekualane lähenemisviis juudi kogukondade ja Euroopa institutsioonide kaitsmiseks (6. detsember 2018).

⁶⁸ 2019. aastal leppis rassismi, ksenofoobia ja muus vormis sallimatusega võitlemise ELi kõrgetasemeline töörühm kokku, et luuakse kaks lisatöörühma, kes aitaksid liikmesriikide ametiasutusi õiguskaitseasutuste töötajate koolitamisel vaenuritegude ohvrite teemal (seda töörühma juhib Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Amet CEPOL) ja vaenuritegude ohvrite toetamisel (seda töörühma juhib Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo ODIHR).

⁶⁹ Näiteks rõhutas Euroopa Parlament, et puudega naistel on teiste naistega võrreldes kaks kuni viis korda suurem tõenäosus kogeda vägivalda ning terviseprobleemi või puudega naistest 34 % on oma elu jooksul kogenud partneri füüsilist või seksuaalset vägivalda, vt: Euroopa Parlamendi resolutsioon puuetega naiste olukorra kohta (2018/2685(RSP)).

⁷⁰ <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html#Fulltext>

kognitiivset ja psühholoogilist paranemist, rehabilitatsiooni ja sotsiaalsel reintegratsiooni. Selle strateegia alusel võetavad meetmed on kooskõlas ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni asjaomaste sätetega⁷¹.

Eakad inimesed võivad oma piiratud liikuvuse, üldise tervisliku seisundi⁷² või teistest inimestest (sealhulgas pereliikmetest või hooldekodude töötajatest) sõltuvuse tõttu olla samuti haavatavamad ja langeda erinevate kuriteoliikide ohvriks. Seetõttu on väga oluline tagada eakate inimeste individuaalsetele vajadustele vastava eritoe ja -kaitse kättesaadavus.

Erilist tähelepanu tuleks pöörata ka **organiseeritud kuritegevuse ohvritele**. Üks organiseeritud kuritegevuse erivorm on inimkaubandus. Sellel on kuriteo laadi, asjaolude, kestuse ja tagajärgede tõttu ohvritele laastav mõju. **Inimkaubanduse ohvrid** vajavad eriabi, toetust ja kaitset. ELis on peaaegu pooled registreeritud inimkaubanduse ohvrid ELi kodanikud ning enamik neist naised ja tütarlapsed, kellega kaubeldakse peamiselt seksuaalse ärakasutamise eesmärgil. ELis võideldakse inimkaubanduse vastu igakülselt, koordineerides vastavat tegevust kõigis asjaomastes valdkondades ning tegutsedes koos sidusrühmadega⁷³. Täpsemalt kavandab komisjon inimkaubanduse kaotamiseks uut strateegilist lähenemisviisi, mis on julgeolekuliidu osa. Inimkaubanduse kaotamise meetmeid arendatakse edasi ka kooskõlas uute organiseeritud kuritegevuse vastaste algatustega.

Keskkonnakuriteod mõjutavad kogu ühiskonda, need võivad olla eriti kahjulikud inimestele. Need võivad mõjutada inimeste tervist, elatusvahendeid ja vähendada omandi väärtust. Keskkonnakuritegude ohvrid võivad olla eriti alid uuesti ohvriks langemisele, hirmutamisele ja kättemaksule, eelkõige siis, kui keskkonnakuritegu pannakse toime organiseeritud kuriteona. Sellistel ohvritel peaks olema juurdepääs erialasele toetusele ja kaitsele.

Ka **kuriteoohvriks langenud ebaseaduslikud sisserändajad** on sageli haavatavas olukorras ja neil võib olla õiguskaitse kättesaadavusega raskusi⁷⁴. Kui nad annavad

⁷¹ Täpsemalt artikkel 6 (Puuetega naised), artikkel 9 (Juurdepääsetavus), artikkel 12 (Võrdne tunnustamine seaduse ees) ning artikkel 13 (Juurdepääs õigusemõistmisele).

⁷² Üle 65aastastest ja vanematest inimestest 49 %-l on enda hinnangul puue või pikaajaline tegevuspiirang; Eurostati statistika (soo, vanuse ja sissetuleku alusel) terviseprobleemidest tingitud enesehinnanguliste pikaajaliste piirangute kohta tavapärasel tegevuses.

⁷³ ELi ulatuslik inimkaubandusvastane õigus- ja poliitikaraamistik, mis on ohvrikeskne, soospetsiifiline ja laste huvisid arvestav, vt: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/node/4598_en

⁷⁴ Vt nt Oxfordi Ülikooli rände, poliitika ja ühiskonnauuringute keskuse COMPAS projekti „Safe reporting of crime for victims and witnesses with irregular status in the US and Europe“ („Ameerika Ühendriikides ja Euroopas ebaseaduslikult viibivate kuriteoohvrite ja pealtnägijate ohutu kuriteost teadaandmine“) tulemused, mis avaldati 2019. aastal, või projekti „Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants“ („Dokumentideta rändajatega seotud rahvusvahelise koostöö platvorm“) tulemused „Insecure justice? – residence permits for victims of crime in Europe“ („Ohtlik õiguskaitse? Kuriteoohvritele elamisloa andmine Euroopas“).

politseile teada kuriteost, võidakse neil käskida naasta päritoluriiki⁷⁵. Kuriteoohvrite õiguste direktiivi kohaselt tuleb ohvrite õigusi kohaldada mittediskrimineerivalt, tema elanikustaatusel olenemata⁷⁶. See peab kehtima ka saatjata alaealiste kohta. Strateegia kohaselt kavatses komisjon hinnata ELi õiguslikke ja praktilisi vahendeid, et lihtsustada rändajatest ohvrite jaoks kuriteost teatamist ja parandada nende juurdepääsu tugiteenustele nende elanikustaatusel olenemata. Täpsemalt edendab komisjon heade tavade jagamist liikmesriikide vahel, et kuriteost teada andmisega ei kaasneks tagasisaatmine, kahjustamata kumbagi menetluse tulemuslikkust.

Eriti haavatavad on ka **kinnipidamisasutustes toimunud kuritegude ohvid**. Maailma Terviseorganisatsiooni andmetel kannatab 25 % vangidest igal aastal vägivalda⁷⁷. Nende jaoks on õiguskaitse kättesaadavus piiratud. Nad on eraldatud ja stigmatiseeritud ning teave ei ole neile piisavalt kättesaadav⁷⁸. Strateegia kohaselt uurib komisjon võimalusi tagada kinnipidamisasutustes olevatele ohvritele tulemuslik toetus ja kaitse, näiteks kinnipidamisasutustes viibivate ohvrite kaitsmise protokollide ja kinnipidamisasutustes toimuvate kuritegude sõltumatute uurimisorganite kaudu. Samuti edendab komisjon uue Euroopa õiguskoolituse strateegiaga kinnipidamisasutuste töötajate koolitamist.

Kõige haavatavamatele ohvritele antav sihipärane ja integreeritud toetus, mis on terviklik ja hõlmab mitut asutust, eeldab ametnike tihedat koostööd asjaomaste organisatsioonide ning rahvus-, usu- ja teiste vähemuskogukondadega. Strateegia kohaselt pöörab komisjon suurt tähelepanu sellise koostoime edendamisele. Ent peamine vastutus lasub siiski liikmesriikidel, kes peaksid looma vajalikud struktuurid ning soodustama ametiasutuste ja kodanikuühiskonna koostööt. Ka teisi valdkonnas tegutsejaid kutsutakse üles karmistama oma meetmeid kõige haavatavamate ohvrite toetamisel ja kaitsmisel.

Euroopa Komisjoni olulisimad meetmed:

⁷⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. detsembri 2008. aasta direktiivi 2008/115/EÜ (ühiste nõuete ja korra kohta liikmesriikides ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmisel) kohaselt peavad liikmesriigid põhimõtteliselt väljastama tagasisaatmisotsuse igale nende territooriumil ebaseaduslikult viibivale kolmanda riigi kodanikule. Teatavat liiki kuritegude (nt raske tööalase ärakasutamise) ohvritele võidakse juhtumi asjaolusid arvestades anda piiratud kestusega elamisloa (vt direktiiv 2009/52/EÜ – töandjate karistuste direktiiv).

⁷⁶ Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti rändearuandest (2019) „Migration: Key fundamental rights concerns“ („Ränne. Olulisimad põhiõigustega seotud murekohad“) selgub, et sisserändajatest ohvid jätavad sageli kuriteost teatamata. Euroopa rassismivastase võrgustiku korraldatud uuringus väljendasid 24 riigis küsitletud sisserändajad hirmu, et kui nad kuriteost teada annavad, mõjutab see negatiivselt nende varjupaigataotluse menetlemist.

⁷⁷ Vanglas toimuva vägivalda määratlused: Maailma Terviseorganisatsioon, „Prison and Health“ („Vangla ja tervis“) (2014), lk 19–21. Aruandega saab tutvuda aadressil: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf

⁷⁸ Täpsem analüüs: õiglase kohtusüsteemi järelevalve organisatsioon Fair Trials, „Rights behind bars – Access to justice for victims of violent crime suffered in pre-trial or immigration detention“ („Õigused trellide taga. Õiguskaitse kättesaadavus kohtueelse kinnipidamise või rändajate kinnipidamisasutuses toimunud vägivallakuriteo ohvrite jaoks“), 2019, <https://www.fairtrials.org/publication/rights-behind-bars>

- edendada COVID-19 pandeemia õppetundide alusel loodud meetmeid, nagu veebis pakutavad tugiteenused ja ohvriabiteenuste liigitamine esmatähtsateks teenusteks;
- edendada integreeritud ja sihipärast toetust erivajadustega ohvritele, nagu lapsohvrid, soolise ja koduvägivalla, rassistlike ja ksenofoobsete vaenukuritegude, LGBTI-inimeste vastu suunatud vaenukuritegude ohvrid ning eakad ja puudega ohvrid, ELi rahastamisvõimaluste kaudu ja ohvrite õigusi tutvustava ELi teavituskampaania raames;
- ELi ühinemine Istanbuli konventsiooniga või alternatiivsed meetmed, millega saavutatakse sama eesmärk;
- hinnata ohvrite füüsilise kaitse miinimumnõuete, sealhulgas kaitsemeetmete võtmise miinimumtingimuste ja nende üksikasjade kehtestamist ning esitada vajaduse korral aastaks 2022 seadusandlikud ettepanekud;
- rakendada juhtpõhimõtted vaenukuritegude ja vaenukõne ohvritele kaitse ja toetuse tagamiseks;
- hõlbustada terrorismiohvrite ELi pädevuskeskuse katseprojekti raames liikmesriikide koostööd, et parandada terrorismiohvrite abistamist, eelkõige piiriülestel juhtudel;
- hinnata ELi tasandi vahendeid, mis võimaldavad sisserändajatest ohvritel nende elanikustaatuses olenemata ja kinnipidamisasutustes viibivatel ohvritel kuritegudest teada anda, ning esitada vajaduse korral aastaks 2022 seadusandlikud ettepanekud.

Liikmesriikide olulisimad meetmed:

- õppida COVID-19 pandeemiast, võtta meetmeid, millega tagatakse, et riiklikku pandeemiakavasse on kaasatud abi ja kaitse kättesaadavus soolise ja koduvägivalla ohvritele, sealhulgas pidev juurdepääs varjupaikadele ja abiliinid, ning kaasata paremini kodanikuühiskonda ohvrite toetamise ja kaitsmise;
- luua kõige haavatavamatele ohvritele integreeritud ja sihipärased ning spetsialistide pakutavad tugiteenused, sealhulgas lastemajad, peremajad, LGBTI-inimeste turvamajad, teenused, mille osutamisel arvestatakse puudega ja mis on puudega inimestele juurdepääsetavad, ning luua kinnipidamisasutustes toime pandud kuritegude uurimiseks sõltumatu organ;
- võtta meetmeid, millega tagatakse kõigile ohvritele, sealhulgas rändajatele, õiguskaitse kättesaadavuse nende elanikustaatuses olenemata;
- võtta meetmeid, millega tagada lapsohvritele juurdepääs lapsesõbralikule õigusemõistmisele;
- jagada ELi liikmesriikide vahel parimaid tavasid kõige haavatavamate ohvrite, sealhulgas terrorismiohvrite toetamise ja kaitse valdkonnas;
- võtta meetmeid, millega tagatakse terrorismiohvrite tunnustamine, näiteks mälestusmärgid, muuseumid ja medalid;
- hõlbustada koostööd kohtu- ja õiguskaitseasutuste, tervishoiu- ja sotsiaaltöötajate, teiste asjaomaste valdkondade töötajate ja kodanikuühiskonna

organisatsioonide vahel, et kõige haavatavamad ohvrid saaksid sihipärast ja integreeritud toetust;

- hõlbustada koostööd liikmesriikide pädevate asutuste või eritoetust pakkuvate üksuste vahel, et tagada terrorismiohvritele vajaliku teabe kättesaadavus piiriülestel juhtudel⁷⁹.

Teiste sidusrühmade olulisimad meetmed:

- kodanikuühiskonna organisatsioonid: osaleda ohvrite toetamises koostöös liikmesriikide asjaomaste asutustega.

3. Hüvitise saamise lihtsustamine ohvrite jaoks

Paljudes liikmesriikides on ohvritel keeruline hüvitist saada. Riikliku hüvitise saamiseks tuleb läbida pikk, sageli ka kulukas ja aega nõudev protsess, mis algab kriminaalmenetlusega ja millele järgnevad püüded saada hüvitist kurjategijalt. Kuriteoohvrite hüvitist käsitlevast aruandest⁸⁰ ilmneb, et selle põhjuseks on ohvrite vähene teave hüvitise saamise õiguse kohta, palju menetluslikke takistusi, sealhulgas ajapiirangud, ebapiisavad vahendid riigieelarvest ning keerukad normid, mis reguleerivad kurjategija makstavat hüvitist ja riigi makstavat hüvitist. Peale selle on piiriülestel juhtudel ohvritel veelgi keerulisem saada hüvitist riigilt, kus kuritegu toime pandi, hoolimata sellest, et sellekohased ELi õigusnormid⁸¹ on olemas.

Kõik valdkonnas tegutsejad peaksid oma pädevuse piires parandama hüvitise kättesaadavust ohvrite jaoks.

Hüvitise maksmise direktiivi⁸² kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et nende siseriiklikes õigusnormides on ette nähtud nende territooriumil toime pandud tahtlike vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise kord, mis tagab ohvritele **õiglase ja asjakohase hüvitise**⁸³. Komisjon soovib liikmesriikidel muuta riiklik hüvitise maksmise kord ohvrisõbralikumaks ning lihtsustada hüvitise saamise eeskirju ja suurendada hüvitise summat, kohandades selleks riigieelarvet. Kuriteoohvrite õiguste direktiivi kohaselt peavad liikmesriigid tagama ka selle, et alates esimesest kokkupuutest pädevate asutustega antakse ohvritele teada, kuidas ja millistel tingimustel nad võivad hüvitist saada. Komisjon julgustab liikmesriike tegema rohkem, kui miinimumnõuetega on ette nähtud, ning tagama, et ohvritele antakse riiklikust hüvitise maksmise korrast paremini teada ka muul moel, näiteks ohvrite õigustest teavitavate üldiste kampaaniate kaudu ja veebisaitidel.

⁷⁹ Nagu on sätestatud terrorismivastase võitluse direktiivi artiklis 26.

⁸⁰ Euroopa Komisjoni presidendi Jean-Claude Junckeri erinõuniku J. Milquet' aruanne „Strengthening victims' rights: from compensation to reparation – For a new EU Victims' rights strategy 2020-2025“ („Kuriteoohvrite õiguste suurendamine: hüvitisest heastamiseni – Ohvrite õiguste ELi uus strateegia 2020–2025“) (märts 2019).

⁸¹ Hüvitise maksmise direktiiv.

⁸² Vt hüvitise maksmise direktiivi artikli 12 lõige 2.

⁸³ Kohtujurist Bobeki 14. mai 2020. aasta ettepanek kohtuasjas C-129/19, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=839BD6797AC265879227F4CB8EFBE070?text=&docid=226497&pageIndex=0&doclang=ET&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=1859548>

Hüvitise üldeesmärk on tunnustada tahtlike vägivallakuritegude ohvreid ja aidata kaasa nende tervenemisele⁸⁴. Mitte mingil juhul ei tohi ohvrid sattuda hüvitise nõudmise käigus teistkordse ohvristamise ohtu. Liikmesriigid peavad kaitsma ohvreid teistkordse ohvristamise ohu eest nii kriminaalmenetluse ajal kui ka hüvitise nõudmise ajal. Sellega seoses tuleb arvestada ka terrorismiohvritega, kelle puhul on riigil eriline kohustus tagada neile õiglane ja asjakohane hüvitis⁸⁵.

Ohvritele hüvitise kättesaadavaks muutmiseks seoses jälgib komisjon olemasolevate ELi õigusaktide, eelkõige hüvitise maksmise direktiivi ja rahaliste karistuste vastastikuse tunnustamise raamotsuse⁸⁶ rakendamist, et selgitada välja, kuidas ja mis määral neid saaks täiustada, et hüvitist ohvritele kättesaadavaks teha. Kui määrust, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist,⁸⁷ on hakatud kohaldama,⁸⁸ muutub ohvrite jaoks lihtsamaks vara tagasisaamine ja hüvitise saamine piiriülestel juhtudel. 2014. aasta direktiivis kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta,⁸⁹ millega ühtlustatakse ELi liikmesriikides kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kord, on nõue liikmesriikidele tagada, et konfiskeerimisotsus ei takistaks kuriteoohvri nõuda hüvitist. Komisjon analüüsib võimalusi parandada ohvrite jaoks nimetatud direktiivi kohase hüvitise kättesaadavust.

Komisjon ja liikmesriigid peaksid ka uurima, kuidas parandada liikmesriikidevahelist koordineerimist ja koostööd, et lihtsustada ohvrite jaoks hüvitise saamist piiriülestel juhtudel. Eelkõige peaksid liikmesriigid parandama koostööd hüvitamise riiklike kontaktpunktide Euroopa võrgustiku⁹⁰ raames. Ohvrite õiguste Euroopa võrgustik⁹¹ ja hüvitamise riiklike kontaktpunktide võrgustik peaksid uurima, kuidas parandada koostööd ja suurendada võrgustiku tõhusust.

Euroopa Komisjoni olulisimad meetmed:

- **jälgida ja hinnata hüvitisi (sealhulgas riigi makstav hüvitis ja kurjategija makstav hüvitis) käsitlevate ELi õigusaktide, sealhulgas rahaliste karistuste vastastikuse tunnustamise raamotsuse kohaldamist ning teha 2022. aastaks vajaduse korral ettepanekuid meetmete kohta selle raamistiku täiustamiseks.**

Liikmesriikide olulisimad meetmed:

⁸⁴ Vt erinõuniku J. Milquet' aruanne.

⁸⁵ Terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 24 kohaselt peavad liikmesriigid andma terrorismiohvritele abi riikliku õiguse kohaste hüvitisnõuete esitamisel.

⁸⁶ Nõukogu raamotsus 2005/214/JSK rahaliste karistuste vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta.

⁸⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. novembri 2018. aasta määrus (EL) 2018/1805, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist.

⁸⁸ Alates 19. detsembrist 2020.

⁸⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiiv 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus.

⁹⁰ Loodud hüvitise maksmise direktiivi artikli 16 kohaselt.

⁹¹ Ohvrite õiguste Euroopa võrgustik on liikmesriikide ekspertide foorum, mis on loodud ELi toetuse abil ning kus jagatakse parimaid tavasid ja arutatakse ohvrite õiguste teemal. Lisateavet saab aadressidelt <https://envr.eu/>

- hinnata riiklikku hüvitamise korda ja vajaduse korral kõrvaldada olemasolevad menetluslikud takistused;
- tagada, et riigi eelarves oleks olemas vahendid tahtlike vägivallakuritegude, sealhulgas terrorismi ohvritele õiglase ja nõuetekohase riikliku hüvitise maksmiseks;
- tagada arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist käsitleva määruse, eelkõige ohvrile vara tagastamise ja hüvitise maksmise sätete täielik kohaldamine;
- võtta meetmeid, mis ei lase ohvril sattuda hüvitise nõudmise ajal teistkordse ohvristamise ohtu;
- hõlbustada üldist juurdepääsu teabele riikliku hüvitamiskorra kohta (luua interaktiivsed, puudega arvestavad ja kasutajasõbralikud veebisaidid);
- tagada, et riiklikud ametiasutused, mille pädevuses on hüvitise maksmine, teavad ohvrite õigusi ja vajadusi, et hoida ära teistkordse ohvristamise oht;
- teha piiriülestel juhtudel ELi asjaomaste struktuuride kaudu koostööd teiste liikmesriikidega.

Teiste sidusrühmade olulisimad meetmed:

- ohvrite õiguste Euroopa võrgustik ja hüvitamise riiklike kontaktpunktide võrgustik: uurida, kuidas parandada koostööd ja suurendada kontaktpunktide võrgustiku tõhusust;
- ohvriabiorganisatsioonid: suhelda riiklike ametiasutustega, mille pädevuses on hüvitise maksmine, et pakkuda abi, vahetada parimaid tavaid ja osaleda vastastikustel koolitustel.

KOOSTÖÖ OHVRITE ÕIGUSTE NIMEL

4. Kõigi asjaomaste osalejate koostöö ja koordineerimise parandamine

ELi ja riikliku tasandi koostöö ja koordineerimise parandamise peamine eesmärk on tagada kõigi asjaomaste osalejate ühine töö selle nimel, et õiguskaitse oleks ohvritele kättesaadav. Ohvrite õigusi käsitlevate ELi õigusnormide kohaselt tuleks kõiki kuriteohvreid tunnustada ja kohelda lugupidavalt, professionaalselt, mittediskrimineerivalt ja vastavalt konkreetsetele asjaoludele. Selles peavad osalema kõik asjaomased osalejad.

Liikmesriigi tasandil peavad koostööd tegema kõik ohvritega tegelevad isikud: politseiametnikud, justiitstöötajad, kohtutöötajad, ohvriabiteenistused, praktikud ja hüvitise maksmisel pädevad asutused. Mõne ohvri puhul tuleb kasutada ka tervishoiu, haridus-, sotsiaal- või vanglatöötajate abi. Õigupoolest peaks kogu ühiskond tegutsema selle nimel, et ohvreid tunnustataks, neist lugu peetaks ja et nad saaksid oma õigusi täielikult kasutada.

Komisjon edendab riikliku tasandi koordineerimist ja koostööd. Liikmesriigid peaksid koostama **ohvrite õiguste riiklikud strateegiad**, mis tagaksid koordineeritud ja horisontaalse lähenemise ohvrite õigustele. See võib hõlmata ohvrite õiguste koordinaatorite või ohvrite õiguste eest vastutavate ombudsmanide ametisse nimetamist riigis, ohvrite õigustest teavitamise riiklike kampaaniate korraldamist ja ohvrite õiguste süvalaiendamist teistes poliitikavaldkondades (nt tervishoiu- ja hariduspoliitikas).

Ohvrite õiguste valdkonnas tegutsejate tihedam koostöö viib ka **vastupidavama ühiskonnani**. Sellises ühiskonnas on tänu ühiskondlikele sidemetele lihtsam kuritegusid ära hoida ja tegeleda nende tagajärgedega konkreetsetele ohvritele. Selleks on määrava tähtsusega tugev koostöö ja partnerlused riigi ametiasutuste ja kodanikuühiskonna, sealhulgas valitsusväliste ohvriabiorganisatsioonide vahel. Seega soodustatakse strateegiaga meetmeid, mille eesmärk on kasutada ära sellise koostoime võimalused.

Et tagada horisontaalsem lähenemine ohvrite õigustele, loob komisjon ELi tasandil **ohvrite õiguste platvormi**. Platvorm toob esimest korda kokku kõik, kes tegelevad ELi tasandil ohvrite õigustega. Täpsemalt hõlmab see komisjoni ja teisi olulisi osalejaid, nagu ohvrite õiguste Euroopa võrgustik (ENVR), hüvitamise riiklike kontaktpunktide ELi võrgustik, Euroopa Liidu riiklike võrdõiguslikkust edendavate asutuste võrgustik (EQUINET), ELi terrorismivastase võitluse koordinaator, ning asjaomaseid ameteid, nagu Eurojust, ELi Põhiõiguste Amet (FRA), Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Amet (CEPOL) ja Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (EIGE), ning kodanikuühiskonda.

Ohvrite õiguste platvorm lihtsustab pidevat dialoogi, parimate tavade jagamist ning selle strateegia, Euroopa soolise võrdõiguslikkuse strateegia (2020–2025) ja mitme tulevase strateegia⁹² vastastikust koostoimet.

Komisjoni **ohvriõiguste koordinaator** hoolitseb selle eest, et ohvrite õiguste strateegiaga seotud meetmed oleksid sidusad ja tulemuslikud. Konkreetsemalt tagab komisjoni koordinaator ohvrite õiguste platvormi sujuva toimimise. Samuti sünkroonib koordinaator teiste ELi sidusrühmade meetmeid, mis on seotud ohvrite õigustega, eelkõige siis, kui need on vajalikud kuriteoohvrite õiguste direktiivi kohaldamiseks.

Euroopa Komisjoni olulisimad meetmed:

- **luua ohvrite õiguste platvorm, mille raames koondatakse ELi tasandil ohvrite õiguste valdkonnas tegutsejad, ning tagada koostoime teiste asjaomaste poliitiliste strateegiatega⁹³.**

⁹² Muud valdkonda käsitlevad strateegiad on lapse õiguste strateegia, Euroopa õiguskoolituse strateegia, LGBTI-inimeste võrdõiguslikkuse strateegia, ELi uuendatud raamistik romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise tagamiseks ning ELi julgeolekuliidu strateegia, strateegiline lähenemine inimkaubanduse kaotamisele ja strateegia, mis käsitleb tõhusamat võitlust laste seksuaalse väärkohtlemise vastu.

⁹³ https://ec.europa.eu/info/publications/2020-commission-work-programme-key-documents_en

Liikmesriikide olulisimad meetmed:

- koostada ohvrite õiguste riiklikud strateegiad, millega nähakse ette ulatuslik ja terviklik lähenemisviis ohvrite õigustele ning mis hõlmavad kõiki isikuid, kes võivad oma töös ohvritega kokku puutuda;
- tutvustada ohvrite õigusi kõikidele ohvritega kokku puutuda võivatele isikutele, sealhulgas politseiametnikele, tugiteenuste pakkujatele ja tervishoiutöötajatele;
- hõlbustada ohvrite õigustega ELi tasandil tegelevate riiklike ekspertide võrgustike, nagu ohvrite õiguste Euroopa võrgustiku tegevust;
- võtta meetmeid, mille eesmärk on luua vastupanuvõimelisem ühiskond, edendades kodanikuühiskonna suuremat osalust riiklikes meetmetes.

Teiste ELi organite ja sidusrühmade olulisimad meetmed:

- Eurojust, Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut ja ohvrite õiguste Euroopa võrgustik peaksid andma aru selle kohta, kuidas parandada pädevate asutuste koostööd ning teabe ja heade tavade vahetamist piiriülestel juhtudel.

5. Kuriteoohvrite õiguste rahvusvahelise mõõtmega tugevdamine

Hiljuti vastu võetud inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas (2020–2024)⁹⁴ kinnitatakse ELi tahet edendada, kaitsta ja järgida inimõigusi kogu maailmas. Euroopa Liidu eesmärk on tagada kõikides olukordades, sealhulgas rahvusvahelisel tasandil, ohvrite õiguste kaitse kõrge tase. Tegevuskava hõlmab ka ÜROs vastu võetud äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtete seotud meetmeid ning võimaldab seega tähelepanu pöörata ka erasektoris toime pandud kuritegude ja väärkohtlemise, sealhulgas keskkonnakuritegude ohvritele.

ELi ülemaailmne reaktsioon COVID-19 pandeemiaele on sisaldanud ka reaktsiooni inimõigusi ähvardavatele ohtudele ja koduvägivalla juhtumite lisandumisele. Euroopa tiimi poolt partnerriikidele pandeemiaga toimetulekuks antava toetuse osana on EL jätkanud inimõiguste ja demokraatia jälgimist ning on suunanud ümber programme, et tagada partnerriikide ohvritele vajalik toetus ja kaitse.

EL ja selle liikmesriigid jätkavad ÜROga ja ÜROs ning Euroopa Nõukogus tegutsemist selle nimel, et edendada ELis järgitavaid ohvrite õigusi partnerriikides ja jagada häid tavasid.⁹⁵ Eelkõige jätkab EL ohvrite õiguste edendamist õiguskaitses kättesaadavust

⁹⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu ühisteatis „ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskava 2020–2024“ (JOIN(2020) 5 final).

⁹⁵ Arvestada võib ka ÜROs valmiva äri ja inimõiguste tegevuskavaga, mis sisaldab ettevõtete/erasektori toime pandud inimõiguste rikkumiste ohvrite jaoks õiguslike ja mitteõiguslike kaitsevahendite kättesaadavuse tagamist.

käsitlevates geograafilistes ja teemaprogrammides, mida partnerriikides juba ellu viiakse. EL toetab ka edaspidi ELi ja ÜRO algatust „Spotlight“,⁹⁶ mille eesmärk on hoida ära maailma viies piirkonnas igat liiki vägivalda naiste ja tütaraste vastu ning see kaotada. Lisaks teeb EL koduvägivallavastaste kampaaniate raames koostööd FIFA ja WHOga. EL kavatseb toetada konfliktidega seonduva seksuaalse vägivalla ohvritele mõeldud rahvusvahelist fondi⁹⁷ ja internetis toimuva laste seksuaalse kuritarvitamise vastu võitlemise algatust WeProtect⁹⁸.

Samuti edendab EL prioriteetsetes partnerriikides terrorismiohvrite toetamise suutlikkuse suurendamise meetmeid. Eelkõige jätkab EL selliste ÜRO juhitud algatuste ja projektide toetamist, mille eesmärk on suurendada ÜRO liikmesriikide suutlikkust aidata terrorismiohvriteid, toetades näiteks Afganistani ja Hispaania juhitud terrorismiohvrite sõprade rühma (Group of Friends of Victims of Terrorism)⁹⁹ või ÜRO terrorismivastase büroo ja Hispaania juhitud üleilmse terrorismiohvrite kongressi organisatsiooni¹⁰⁰.

EL edendab lisaks sellele ohvrite õigusi käsitlevaid ELi nõudeid (sh terrorismiohvrite, organiseeritud kuritegevuse, keskkonnakuritegude ja üldisi ohvrite õigusi ELis) uutest programmides, mis töötatakse välja uue mitmeaastase finantsraamistiku (2021–2027) alusel. Ühinemisläbirääkimiste ning stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi käigus jätkab EL tihedat koostööd kandidaat- ja potentsiaalsete kandidaatriikidega ohvrite õiguste tugevdamise nimel.

Samuti pöörab EL tähelepanu õiguskaitse optimaalse kättesaadavuse tagamisele kolmandates riikides ohvriks langenud ELi kodanike jaoks. Selleks peavad kolmandate riikide ametiasutused ja abiorganisatsioonid ning ELi liikmesriikide konsulaarametid ja abiorganisatsioonid rohkem suhtlema ja koostööd tegema. Euroopa Liit julgustab ja soodustab välispoliitika ja julgeoleku kõrge esindaja kaudu sellist koostööd, et parandada kolmandates riikides ohvriks langenud ELi kodanike toetamist ja kaitset.

Euroopa Liidu olulisimad meetmed:

- **tugevdada koostööd rahvusvaheliste ja piirkondlike partneritega, nagu ÜRO ja Euroopa Nõukogu, et edendada ranged rahvusvahelisi ohvrite õiguste nõudeid, sealhulgas vaenukuritegude ohvrite, lapsohvrite, terrorismiohvrite, rändajatest ohvrite, seksuaalse ja soolise vägivalla ohvrite, LGBTI-inimeste vastu suunatud**

⁹⁶ <https://spotlightinitiative.org/>

⁹⁷ Uus fond sõjaliste konfliktidega seonduva seksuaalse vägivalla ohvritele. Fond on loodud tänu konfliktidega kaasneva seksuaalse vägivalla küsimuste eest vastutava ÜRO peasekretäri eriesindaja büroo tegevusele, Dr Denis Mukwege sihtasutuse tööle, Nadia algatusele ja sõjalise konfliktiga seotud seksuaalse vägivalla ohvrite panusele kogu maailmas. <https://news.un.org/en/story/2019/10/1050271>

⁹⁸ <https://www.weprotect.org/>

⁹⁹ Afganistani ja Hispaania juhitud terrorismiohvrite sõprade rühm alustas tegevust 2019. aasta juunis eesmärgiga juhtida ÜROs sellele teemale rohkem tähelepanu.

¹⁰⁰ <https://www.un.org/counterterrorism/2020-counter-terrorism-week>

vaenukuritegude ohvrite, organiseeritud kuritegevuse ja keskkonnakuritegude ohvrite ning puudega ohvrite õigusi;

- **kasutada ELi rahalisi vahendeid ja poliitilist dialoogi, et edendada, propageerida ja kaitsta ohvrite õigusi ning tagada ohvritele õiguskaitse kättesaadavus partnerriikides;**
- **edendada koostööd, et parandada kolmandates riikides ohvriks langenud ELi kodanike toetamist ja kaitset;**
- **tugevdada koostööd kolmandate riikide ametiasutuste ja abiorganisatsioonide ning ELi liikmesriikide konsulaarametite ja abiorganisatsioonide vahel, et kolmandates riikides ohvriks langenud ELi kodanikele õiguskaitse kättesaadavamaks teha.**

KOKKUVÕTE

EL peab kuriteoohvrite kaitsmiseks rohkem ära tegema. Esimeses ohvrite õiguste ELi strateegias on kehtestatud ulatuslikud meetmed järgmiseks viieks aastaks. Need peaksid parandama ohvrite õiguste kaitset, sealhulgas arvestama nõuetekohaselt ohvrite erivajadustega, ja seeläbi suurendama liidus kõigi inimeste turvalisust.

Komisjon keskendub ohvrite õigusi käsitlevate olemasolevate ELi õigusnormide täielikule rakendamisele ja täitmise tagamisele. Komisjon edendab ohvrite õigusi puudutava teadlikkuse suurendamist ja tugevdab koostöös liikmesriikidega ohvriabistruktuuride vastupidavust, sealhulgas võttes õppust COVID-19 pandeemia kogemusest. Lisaks hindab komisjon ka edaspidi ELi vahendeid ja nende võimalikke puudusi ning esitab vajaduse korral 2022. aastaks seadusandlikud ettepanekud ohvrite õiguste tugevdamiseks.

Selle strateegia rakendamist jälgitakse korrapäraselt, sealhulgas ohvrite õiguste platvormi korralistel kohtumistel, kus ajakohastatakse teavet eri tegutsejate vastutusalas olevate meetmete kohta. Komisjon vaatab strateegia meetmed läbi selle vahehindamisel ja ajakohastab neid vajaduse korral.

Selleks et kõik ohvrid saaksid oma õigusi alati täielikult igal pool ELis kasutada, peavad asjaomased ELi, riikliku ja kohaliku tasandi tegutsejad andma oma panuse. Strateegias nõutakse, et Euroopa Komisjon, teised institutsioonid ja asutused, liikmesriigid ja kodanikuühiskond ühendaksid oma jõud. Selleks et saavutada edu, peame tegutsema koos.